

До спеціалізованої вченої ради
Д 26.007.03 у Національній академії
внутрішніх справ
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора,
заслуженого юриста України Вереші Романа Вікторовича на дисертацію
Пустового Олександра Олександровича «Кримінологічні засади
запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними
дітьми в Україні», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та
кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми в Україні, є вкрай важливою та складною для суспільства й держави проблемою. Як зазначає дисертант, щороку в Україні близько 20–30 тис. дітей потрапляють до спеціалізованих закладів (центрів медико-соціальної реабілітації, притулків, приймальників-розподільників, виховних установ) переважно через відсутність безпечних умов існування в родинному оточенні (вияви агресії, домашнього насильства, аморальний спосіб життя батьків, алкоголізація, наркотизація, маргіналізація, втягування до різних форм асоціальної поведінки, трудової й сексуальної експлуатації, злочинної діяльності). А за оцінками експертів із майже 80 тис. дітей, позбавлених батьківської опіки (1,5 % усього дитячого населення країни), лише 8,0 % є біологічними сиротами. При цьому на профілактичному обліку перебуває майже 150 тис. неповнолітніх, які бродяжать чи жебракують, мають схильність до вчинення правопорушень, уживання наркотичних засобів, психотропних речовин та алкогольних напоїв. Зростає питома вага безпритульних і бездоглядних дітей, у яких виявлено туберкульоз, гепатит, ВІЛ/СНІД, інші небезпечні хвороби, що поширюються у зв'язку з воєнними діями та вимушеною міграцією населення. Ситуація ускладнюється військовими діями у Донецькій та Луганській областях, жертвами яких вже стало понад 11 тисяч осіб, майже мільйонною міграцією населення нашої держави та складним соціально-економічним становищем у державі за результатами військової агресії.

Вх. №		ВРСДЗ НАВС	
21	02	634	2019 р.
осн. док.		кількість аркушів: 14	
		додаток —	

За цих умов нового змісту набуває запобіжна діяльність спеціальних органів та установ, виникають і поширюються нові форми й методи запобігання злочинності безпритульних та бездоглядних дітей, що потребують відповідно нового наукового осмислення. Існує нагальна потреба удосконалення системи попередження злочинності на нових засадах, розбудови з цією метою відповідної законодавчої бази та якнайширшого залучення громадськості до цієї діяльності, що і обумовлює актуальність даного дослідження.

Обрана тема цілком відповідає проблематиці кандидатської дисертації зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зазначене дослідження узгоджується з положеннями Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України № 5/2015); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 287/2015); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України № 501/2015) та Плану заходів з її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України № 1393/2015); Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України № 275/2015).

Ступень обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У роботі достатньо чітко сформульовано мету і завдання дисертаційного дослідження. Автор вдало вибрав методологічний інструментарій, визначив правильний обсяг і предмет дослідження. Наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є обґрунтованими і переконливими. При їх обґрунтуванні автор піддав науковому аналізу значну кількість (342 найменування) літературних, наукових, законодавчих, спеціальних та інших джерел (стор. 221-252) з питань запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми.

Про ґрунтовну роботу автора над дисертацією свідчить наведена ним *емпірична база* дослідження, що становить зведені дані опитування 358 працівників підрозділів карного розшуку та ювенальної превенції Національної поліції України в областях та м. Києві, які проходили підвищення кваліфікації у Національній академії внутрішніх справ, й 80 дітей, які перебувають на обліку в підрозділах ювенальної превенції Національної поліції в м. Києві, Львівській та Київській областях як безпритульні діти; державна та відомча статистична звітність різних періодів, слідча та судова практика; аналітичні дані Міністерства юстиції України, МВС України, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України, а також громадських організацій «Ла Страда-Україна»,

«Міжнародний комітет захисту прав людини» за 2015-2018 рр. У процесі дослідження автором використовувався власний досвід роботи у підрозділах Національної поліції України.

Таке повне та всебічне використання емпіричного матеріалу допомогло дисертанту проаналізувати позиції та наукові концепції вчених, які вивчали та вивчають питання запобігання злочинів, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми, висловити свій погляд, а також сформулювати висновки і пропозиції щодо удосконалення окремих норм законодавства України.

Метою представленої до захисту дисертації є розв'язання комплексного науково-прикладного завдання кримінологічного запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми в Україні, з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Для досягнення поставленої мети автором правильно визначено наукові *задачі, зокрема, з'ясувати* сучасний стан дослідження проблем запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми в Україні; окреслити підходи щодо визначення поняття безпритульності та бездоглядності як негативних суспільно-правових явищ, що детермінують злочинність, розкрити генезис правового регулювання запобігання їм в Україні; обґрунтувати можливості використання зарубіжного досвіду запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми, з оцінюванням доцільності упровадження окремих положень у правове поле та правозастосовну практику в Україні; розкрити зміст і зв'язки структурних елементів кримінологічної характеристики злочинів, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми; виокремити детермінанти злочинності безпритульних і бездоглядних дітей та розкрити їх кримінологічну природу; надати віктимінологічну характеристику злочинності безпритульних та бездоглядних дітей в Україні; визначити напрями реалізації загальносоціальних заходів запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми; запропонувати комплекс спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми; охарактеризувати індивідуальні заходи запобігання злочинам, що вчиняються окремими категоріями безпритульних та бездоглядних дітей.

Виклад матеріалу в такій логічній послідовності дозволив дисертанту, з одного боку, зосередитись на найголовніших проблемах дослідження, з іншого – у повному обсязі розв'язати поставлені завдання, уникаючи повторень, відхилень від предмета і мети дослідження й інших огріхів, які іноді

допускають дослідники через відсутність чітко визначеного напрямку наукової розробки теми.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, пов'язані з профілактикою дитячої безпритульності й бездоглядності, виявленням, відверненням, припиненням злочинів та інших правопорушень, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми в Україні, а також захистом відповідних категорій жертв злочинів.

Предмет дослідження – кримінологічні засади запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми в Україні.

Аналіз дисертації показує, що у межах визначеної мети, об'єкта, предмету та завдань дослідження дисертант обрав методологічною основою дисертації діалектичний метод пізнання, а також використовував комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів, зокрема, історико-правовий, системно-структурний, синтезу та аналізу, компаративний, догматичний, логіко-нормативний, прогностичний, соціологічні (інтерв'ювання, анкетування), статистичний та інші методи наукового дослідження (стор.21-22).

Структура дисертації обумовлена логікою проблеми та завданнями дослідження. Вона дозволила авторові повністю охопити предмет дисертаційного дослідження, а офіційному опоненту – прослідкувати авторський творчий задум, краще відчувати послідовність запропонованого дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та трьох додатків і цілком відповідає назві. Автореферат дисертації є ідентичним її змісту та повністю відображає основні положення і результати дослідження, їх оформлення відповідає встановленим вимогам.

Наукова новизна одержаних результатів, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, полягає в тому, що праця О. О. Пустового є одним із перших в Україні комплексних досліджень кримінологічних засад запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми. У дисертації обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків та рекомендацій, серед яких найбільше привернули увагу такі:

вперше:

– з наукових позицій виявлено зв'язки між характеристиками особи безпритульних і бездоглядних дітей, відповідно до мотиваційних ознак (біологічні сироти, діти, позбавлені батьківської опіки, втікачі, «шукачі пригод», «жебраки», особи з психологічними та розумовими відхиленнями), та характером вчинюваних ними злочинів, а також виокремленням чинників детермінації групової віктимності таких категорій осіб, пов'язаних з їх віковими, гендерними, релігійними, етнічними, національними ознаками,

що визначають здатність потенційних жертв стати об'єктом насильницьких та (або) корисливих посягань;

– запропоновано визначення злочинності безпритульних і бездоглядних дітей, під якою слід розуміти сукупність злочинів, що вчиняються особами, які не досягли 18 років, через втрату батьків, асоціальну поведінку дорослих та інші чинники не підтримують контакт із сім'єю, унаслідок чого більшу частину часу проводять на вулиці, не мають постійного місця проживання або з різних причин перебувають поза спеціалізованих освітніх, виховних, медичних і соціально-реабілітаційних закладів;

– науково обґрунтовано напрями удосконалення взаємодії уповноважених підрозділів поліції, органів прокуратури, служб у справах дітей та адміністрації спеціальних притулків (соціально-реабілітаційних центрів) з метою спільного вжиття профілактичних заходів стосовно дітей (сиріт, позбавлених батьківського піклування, які опинились у складних життєвих обставинах, безпритульних, розлучених із сім'єю), надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової, інших видів допомоги та подальшого їх влаштування до спеціалізованих навчально-виховних закладів.

Поряд з цим у роботі удосконалено:

– пропозиції правового та організаційного характеру щодо запровадження інституту дитячого омбудсмана; поширення нових форм роботи з дітьми та батьками з метою усунення причин безпритульності й бездоглядності; стимулювання процесів усиновлення дітей зі спеціальною підготовкою потенційних усиновлювачів, опікунів, прийомних батьків та батьків-вихователів; створення єдиного банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які вчиняють правопорушення (як складової Єдиної інформаційної системи МВС України); стимулювання діяльності громадських (у тому числі релігійних, спортивних) організацій як альтернативних центрів соціально-психологічної реабілітації безпритульних та бездоглядних дітей;

– кримінально-виконавчі елементи запобігання рецидиву дитячої злочинності в установах виконання покарань, до яких належать: додаткові можливості здобуття освіти, у тому числі за дистанційною формою навчання; більші можливості для занять спортом, участі в інших соціально корисних заходах; підтримка соціально корисних зв'язків із сім'єю, друзями (з внесенням змін та доповнень до Кримінально-виконавчого кодексу України та нормативно-правових актів Державної кримінально-виконавчої служби України);

– зміст спеціалізованих корекційно-педагогічних програм для дітей, щодо яких рішенням суду застосовано примусові заходи виховного характеру, передбачені законом України про кримінальну відповідальність (які після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинили суспільно небезпечні діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України) для можливого їх залучення до середніх загальноосвітніх шкіл та професійно-технічних училищ соціальної реабілітації, а також під час проведення органами поліції індивідуально-профілактичної роботи.

– Крім цього у роботі *дістало подальший розвиток*:

– положення про ключові принципи профілактики правопорушень щодо безпритульних та бездоглядних дітей, з метою недопущення вчинення ними злочинів;

– наукове бачення чинників, що визначають віктимність безпритульних і бездоглядних дітей, до яких належать їх вікові, особистісні поведінкові (функціональні) та морально-психологічні характеристики;

– визначення заходів загальносоціального характеру, спрямованих на усунення правових, соціальних та інших причин й умов, що детермінують злочинність цієї категорії неповнолітніх, які за пріоритетністю розподілено на первинні, вторинні й третинні (із розробленням проекту нової редакції Концепції подолання дитячої безпритульності й бездоглядності в Україні);

– доктринальні положення щодо приведення положень КК України у відповідність з міжнародними стандартами захисту прав дітей шляхом закріплення підстав звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх, які вперше вчинили нетяжкий або середньої тяжкості злочин у зв'язку з проходженням ними програм відновного правосуддя, а також встановлення додаткових обов'язків для неповнолітніх, звільнених від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру;

– бачення природи чинників віктимізації безпритульних і бездоглядних дітей, яка перебуває в прямій залежності не лише від індивідуальних, а й групових (вікових) ознак.

Також заслуговують на увагу та є слушними запропоновані дисертантом зміни та доповнення до законів України «Про охорону дитинства» та «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» (стор. 276).

Вивчення та аналіз змісту дисертації засвідчує, що в ній відповідно до мети та обраних завдань всебічно і поглиблено досліджено проблеми кримінологічних засад запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми в Україні, обґрунтовано і запропоновано нові теоретико-методологічні положення, з'ясовано концептуальні положення,

вироблено та уточнено зміст ключових понять і категорій, що стосуються злочинності безпритульних та бездоглядних дітей, сформульовано висновки, пропозиції та рекомендації, які вдосконалюють кримінологічні засади запобігання таким злочинам.

Дисертаційне дослідження характеризується логікою побудови роботи, що відображається в його плані (структурі) і є підтвердженням того, що автор досить вдало обрав і всебічно розкрив обрану тему. У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету і завдання дослідження, його наукову новизну та розглянуто інші питання відповідно вимог, які пред'являються до такого роду робіт.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях автором. Матеріали дисертаційного дослідження всебічно і повно викладені в опублікованих працях дисертанта. Положення дисертації відображено в 11 наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному науковому періодичному виданні (Республіка Молдова), п'ять статей – у збірниках наукових доповідей, оприлюднених на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях.

Важливість одержаних автором дисертації результатів для юридичної науки, правозастосовної та правотворчої практики і рекомендації щодо їхнього використання. Висновки здобувача щодо значущості його праці для науки і практики видаються правильними. Дисертаційне дослідження О.О. Пустового містить вагомі результати, які в сукупності вирішують важливу наукову задачу, а також забезпечують розв'язання цілого ряду практичних питань. Найбільш важливі наукові та практичні результати дисертаційного дослідження О.О. Пустового Олександра Олександровича «Кримінологічні засади запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми в Україні» мають різнопланове значення для юридичної науки та практики і можуть бути використані так:

– у науково-дослідній сфері, проведений О.О. Пустовим аналіз показує перспективність подальшого розроблення наукових проблем віктимологічного запобігання злочинам та удосконалення стратегій захисту жертв злочинів, про що засвідчує акт Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України від 18 січня 2019 р.;

– у законотворчій діяльності при розробці проектів змін та доповнень до законів України «Про охорону дитинства», «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також кримінального і кримінально-виконавчого

законодавства, про що засвідчує довідка Інституту законодавства Верховної Ради України від 21 грудня 2018 р.;

– у *правозастосовній діяльності* результати цього дослідження сприятимуть розробленню й удосконаленню відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовки методичних рекомендацій, організаційних рішень і цільових програм (планів) з питань запобігання злочинам органами поліції, захисту жертв злочинів (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 15 листопада 2018 р.);

– у *освітньому процесі* – у процесі підготовки лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, кримінального права, кримінально-виконавчого права, а також проведення різних видів занять з відповідних дисциплін у системі підвищення кваліфікації слідчих, працівників оперативних підрозділів, превентивної діяльності Національної поліції України (акти Приватного вищого навчального закладу «Львівський університет бізнесу та права» від 2 жовтня 2018 р., Національної академії внутрішніх справ від 8 жовтня 2018 р.).

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; охарактеризовано мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості щодо їх апробації і впровадження, а також кількості публікацій, структури й обсягу роботи.

У *першому розділі* дисертації «Безпритульність та бездоглядність у системі антисоціальної поведінки та злочинності дітей» автор на основі вивчення юридичної літератури, законодавства та правозастосовної практики проаналізовано підходи до висвітлення проблем запобігання злочинності бездоглядних і безпритульних дітей, оцінено стан досліджень зазначеної проблематики в контексті розвитку предмета і завдань кримінологічної науки.

Зокрема, автор доводить, що саме у період 20-х років минулого століття наукові праці вітчизняних педагогів того часу запровадили новаторський педагогічний рух, який відзначився розмаїттям науково-педагогічних поглядів, запровадженням нових педагогічних ідей, в основу яких було покладено творчі методи навчання та інтенсивною розбудовою української національної школи й педагогічної науки щодо запобігання злочинності серед безпритульних та бездоглядних дітей (стор. 29-32).

Автор доводить, що саме у цей період здійснюються заходи щодо широкого запровадження дитячих закладів для безпритульних дітей та вдосконалення методів роботи в них, публікується багато робіт про життя безпритульних дітей в дитячих установах, в яких висвітлена повсякденність

трудових колоній і дитбудинків, публікуються результати боротьби з безпритульністю, особливості навчання вихованців дитячих будинків, досвід творчої виховної роботи з важкими дітьми та організації дитячого колективу (стор. 29-31). Окремо О.О. Пустовий виділяє одного з піонерів перевиховання безпритульних дітей А. С. Макаренка, який розробив систему виховання дітей такої категорії (стор. 30-32).

Більш детально дисертантом надається характеристика наукових досліджень, які були здійсненні з 80-х років по теперішній час, і стосувались проблематики запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми (стор. 34-41).

Здійснюючи теоретичні засади та генезис правового регулювання запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми, дисертант цілком справедливо відмічає, що проблемі запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми, у сучасній науці кримінології не достатньо приділяється увага. О.О. Пустовий зазначає, що на сьогодні нашою державою прийнято недостатню кількість нормативно-правових актів, спрямованих на профілактику безпритульності та бездоглядності дітей у нашій державі, яка може набути завдяки новій хвилі у зв'язку з наслідками військової агресії окремих регіонах Донецької та Луганської областей (стор. 70).

Проведене автором вивчення правозастосовної практики понад 10 країн, серед яких Велика Британія, Італія, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Фінляндія, Франція, Швеція, США щодо запобігання злочинності в середовищі бездоглядних і безпритульних дітей (стор. 71-84), результати якого знайшли своє відображення у констатації необхідності законодавчо запровадити можливість звільнення від кримінальної відповідальності дітей, які вперше вчинили злочин, що не є тяжким та особливо тяжким, за умов проходження ними спеціальних програм відновлення у спеціалізованих закладах медико-соціальної реабілітації, школах та професійних училищах соціальної реабілітації; покладення додаткових обов'язків на дитину (її батьків) під контролем органу Національної поліції України, зокрема, не змінювати місце проживання, не покидати місце проживання в певний період часу, не виїздити самовільно з країни чи адміністративної одиниці, не вчиняти дії, які перешкоджають ресоціалізації дитини, почати або відновити загальноосвітнє або професійне навчання, пройти лікування, виконувати інші обов'язки, які сприятимуть профілактиці рецидиву (стор. 203).

Основними результатами *другого розділу* «Кримінологічна характеристика злочинів, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми в Україні» є встановлення особливості злочинів, вчинених

безпритульними і бездоглядними дітьми, за способом і мотивацією, їх наслідками, механізмом поведінки злочинця, впливом на правопорушення сімейно-побутових і супутніх їм обставин, роллю дорослих.

На основі вивчення вітчизняних і зарубіжних наукових джерел щодо причин і наслідків безпритульності та бездоглядності, а також матеріалів опитувань здійснено розподіл таких чинників на соціально-економічні, морально-психологічні та сімейно-побутові. Усі вони впливають на особистість правопорушника як окремо, так і в комплексі.

Найбільш аргументованими причинами покидання домівки дітьми О.О. Пустовий зазначає жорстоке поводження з ними з боку батьків або осіб, які їх замінюють; підвищена конфліктність в сім'ї, коли дитина фактично стає «заручником» цих відносин (стор. 120).

За результати проведеного опитування працівників поліції дисертант наводить першочергові фактори (чинники), які обумовлюють злочинність серед безпритульних та бездоглядних дітей, зокрема, бездоглядність, безпритульність – 68 %; бажання забезпечити «авторитет» серед однолітків – 56 %; вплив вулиці – 52 %; незайнятість навчанням або суспільно-корисною працею – 41 %; негативний вплив дорослих-правопорушників – 25 %; негативний вплив телебачення та Інтернету – 18 %; негативний вплив однолітків – 17 %, бездіяльність школи (3%), неналежна увага з боку відповідних органів влади – 2 % (стор. 121).

Розкриваючи віктимінологічну характеристику бездоглядних та безпритульних дітей, автор акцентує увагу, що вказана категорія дітей найбільше підтверджена насиллю як з боку однолітків, так і дорослих осіб.

Розглядаючи у *третьому розділі* питання щодо комплексу заходів запобігання злочинам, які вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми, дисертантом не лише запропоновано класифікацію суб'єктів запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми (1. Суб'єкти, що здійснюють координацію і управління діяльністю щодо запобігання злочинів, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми 2. Суб'єкти, які здійснюють запобігання злочинів, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми, поряд з виконанням контрольно-наглядових і правоохоронних функцій. 3. Суб'єкти, що безпосередньо здійснюють індивідуальну профілактику злочинів, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми (стор. 151), а й розкрив недоліки діяльності, зокрема, служби у справах дітей (стор. 156-158), державного соціального інспектора (стор. 159-160), органів опіки та піклування (стор. 160-161), карного розшуку Національної поліції України (стор. 165), ювенальної превенції Національної поліції України (стор. 166), приймальників-

розподільників для дітей (стор. 177-179), шкільного офіцера поліції (стор. 182-183), комісій з питань захисту прав дитини (стор. 185-187).

Одночасно дисертантом розроблено відповідні пропозиції щодо покращення запобіжних заходів з даного напрямку. Ним аргументується необхідність прийняття закону України «Про профілактику злочинів» (стор. 153-154) та нової державної програми подолання дитячої безпритульності і бездоглядності й відповідної концепції (стор. 169-170), внесення змін та доповнень до Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» та «Про охорону дитинства» щодо покладання на служби у справах дітей нових обов'язків, щодо здійснення цільових заходів з реінтеграції та соціалізації безпритульних і бездоглядних дітей, які вчинили правопорушення (стор. 155), Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України (стор. 180-181), Кримінально-виконавчого кодексу України (стор. 193).

О.О. Пустовим сформульовано принципи, на яких повинна базуватись індивідуально-профілактична діяльність щодо безпритульних та бездоглядних дітей: 1) забезпечення найкращих інтересів дитини; 2) поваги до людської гідності дитини; 3) недискримінації дитини; 4) участі дитини у вирішенні справ, які її стосуються; 5) верховенства права; 6) співрозмірності (пропорційності) юридичної відповідальності дитини у конфлікті з законом; 7) презумпції невинуватості дитини у конфлікті з законом.

Запропоновано комплекс заходів індивідуально-профілактичного впливу на безпритульних і бездоглядних дітей, які вчинили злочини, із залученням до цієї роботи уповноважених працівників підрозділів ювенальної превенції Національної поліції, ювенальної пробації Державної кримінально-виконавчої служби України, загальноосвітніх навчальних закладів, притулків для дітей служби у справах дітей, соціально-реабілітаційних центрів, центрів медико-соціальної реабілітації закладів охорони здоров'я, громадських організацій.

Розділи і підрозділи завершуються узагальнюючими кількісно-якісними висновками, оцінкою обґрунтованості наукових положень та визначенням можливості подальшої розробки теми.

У висновках дисертант підсумував та сформулював найбільш суттєві результати і положення дисертаційного дослідження.

Необхідно підкреслити, що положення, висновки і рекомендації, які містяться у дисертації, достатньою мірою науково обґрунтовані. Результати дослідження доповідались на науково-теоретичних та науково-практичних конференціях.

Дисертація написана літературною, лаконічною мовою, виклад змісту логічний і послідовний, бібліографічний апарат оформлено відповідно до державних стандартів.

Разом з тим, позитивно оцінюючи зміст дисертації Пустового О.О. «Кримінологічні засади запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми в Україні» та відмічаючи її відповідність вимогам щодо робіт, які подаються на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук щодо необхідного теоретичного рівня, ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, їх достовірності і наукової новизни, практичної значимості, уявляється за доцільне висловити певні сумніви щодо окремих її положень і висновків, які можуть служити підґрунтям для дискусії під час захисту дисертації.

До них відносяться наступні:

1. Здобувач справедливо звертає увагу на те, що дитяча бездоглядність та безпритульність не нове соціальне явище для України. Такі категорії дітей існували на кожному етапі розвитку суспільства та спонукали державу, громадськість, релігійні інституції до пошуку шляхів їх соціального захисту (с. 29). Поряд з цим, кожному історичному періоду властива певна система протидії та боротьби з цим явищем та сукупність факторів, які зумовлюють його виникнення. Здобувач зазначає, що якщо брати сучасний розвиток України у XX-XXI століттях, то протягом майже сторічної історії в Україні відбулося чотири хвилі масової дитячої бездоглядності та безпритульності. Потрібно уточнити, чим відрізняється кожна із них одна від одної.

2. З урахуванням зарубіжного досвіду запропоновано законодавчо запровадити можливість звільнення від кримінальної відповідальності дітей, які вперше вчинили злочин, що не є тяжким та особливо тяжким, за умов проходження ними спеціальних програм відновлення у спеціалізованих закладах медико-соціальної реабілітації, школах та професійних училищах соціальної реабілітації; покладення додаткових обов'язків на дитину (її батьків) під контролем органу Національної поліції України, зокрема, не змінювати місце проживання, не покидати місце проживання в певний період часу, не виїздити самовільно з країни чи адміністративної одиниці, не вчиняти дії, які перешкоджають ресоціалізації дитини, почати або відновити загальноосвітнє або професійне навчання, пройти лікування, виконувати інші обов'язки, які сприятимуть профілактиці рецидиву (с. 23-24). У КК України (статті 97, 105) передбачено можливість звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру. Із змісту роботи не видно чим відрізняються заходи спеціальних програм відновлення у спеціалізованих закладах медико-соціальної реабілітації, школах та професійних училищах соціальної реабілітації; покладення додаткових обов'язків на дитину (її батьків) під контролем органу Національної поліції

України від примусових заходів виховного характеру, що можуть застосовуватись до неповнолітнього відповідно до КК України.

3. Здобувач намагається розв'язати надзвичайно складне питання – встановлення природи соціально-психологічних і сімейно-побутових детермінантів вчинення злочинів безпритульними та бездоглядними дітьми, найбільш значущими з яких визнано: скрутне матеріальне становище сімей з дітьми, асоціальний спосіб життя одного чи обох батьків; різноманітні форми насильства щодо дітей; економічна експлуатація дорослими дитячої праці (залучення до жебракування, крадіжок, торгівлі наркотиками тощо); уживання неповнолітніми алкоголю, наркотичних засобів, психотропних речовин; неефективність (функціональна обмеженість) державної системи опіки і піклування; криміногенний вплив неформальних груп підлітків; віктимна поведінка жертв злочинів (с. 25). Відомо, що сьогодні набуває значного поширення розвиток електронного інформаційного простору і використання сучасних технічних можливостей, що може негативно впливати на свідомість та поведінку, особливо підлітків.

4. Здобувач пропонує внести зміни і доповнення до Закону України «Про охорону дитинства» щодо покладання на служби у справах дітей при місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування здійснення цільових заходів щодо реінтеграції та соціалізації безпритульних і бездоглядних дітей, які вчинили правопорушення, зокрема до статті 23¹ вказаного закону. При цьому варто звернути увагу на рекомендаційний характер рішень служби у справах дітей при місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, що може також зумовлювати необхідність внесення відповідних змін до чинного законодавства України.

5. У дисертації визначено необхідність на етапі кримінального провадження щодо безпритульної (бездоглядної) дитини запровадити у чинне законодавство порядок так званого виведення дитини із системи кримінального правосуддя за договором із прокурором з метою застосування до такої дитини одного чи кількох альтернативних позасудових заходів (с. 203). Необхідно визначити, які особливості таких заходів у порівнянні із встановленою КПК України системою заходів забезпечення кримінального провадження та запобіжних заходів.

В той же час, слід наголосити, що висловлені зауваження та дискусійні положення не впливають в цілому на загальну високу оцінку дисертаційної роботи Пустового О.О., а насамперед, характеризують складність і актуальність досліджуваної теми та неординарність її розгляду дисертантом.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що дисертація Пустового Олександра Олександровича «Кримінологічні засади запобігання злочинам, що

вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми в Україні», є працею, що виконана на достатньому теоретичному рівні, має самостійний характер, з посиланням на наукові дослідження, яка оформлена належним чином. Тема дисертації актуальна, основні сформульовані автором висновки і рекомендації – достатньо аргументовані, характеризуються науковою новизною і мають не лише теоретичне, а й практичне значення. Автореферат дисертації відповідає її положенням. Зміст дисертації у повній мірі розкриває тему роботи і є завершеним науковим дослідженням.

Дисертація Пустового Олександра Олександровича відповідає вимогам, що ставляться до кандидатських дисертацій (зокрема, пунктам 9, 11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

19 лютого 2019 року

Офіційний опонент:

професор кафедри кримінального
та адміністративного права
Академії адвокатури України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Р.В. Вереша

*Підпис проф. Вереші Р.В.
засвідчує*

*сам. методист кафедри
кримінального процесу
та криміналістики*

Юліан Л.

